

З їх допомогою досліджувалися друковані джерела, архівні документи, матеріали археологічних розкопок: «З великим хвилюванням і захопленням заходить людина в Стецівський музей. Проходячи його залами, вона ніби проходить крізь віки. Відчуваєш подих історії, коли очі зупиняються на чудових рідкісних експонатах...», — запис, залишений у книзі відгуків Середньостогівською експедицією на чолі з О. І. Тереножкіним від 21 травня 1971 р.

В 1972 р. Стецівський музей отримав звання народного. За досить короткий термін заклад став одним з найбільших краєзнавчих музеїв Черкаської області. Його експозиція та фондовий відділ налічували понад 4500 експонатів.

У 1989 р. музей увійшов до складу Чигиринського державного історико-культурного заповідника. Його фондова колекція стала основою для формування фондів заповідника. На початку 2000-х рр. у зв'язку з аварійним станом приміщення заклад припинив свою діяльність, однак робота його співробітників сприяла збереженню та популяризації історико-культурної спадщини краю.

Олексій Миколайович Янкул,

доктор філософії (PhD) з історії та археології, провідний фахівець Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (ХНУ імені В. Н. Каразіна)

СТАТИСТИКА ШЛЮБІВ У ХАРКІВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ ЗА 1867–1912 РР. У ВІДОБРАЖЕННІ ВИДАННЯ «ХАРКІВСЬКИЙ КАЛЕНДАР»

Рух населення і зокрема шлюбна статистика на теренах України в означений період та більш ранні вже неодноразово була предметом дослідження багатьох вчених. Зокрема, зустрічаємо такі праці у А. Л. Перковського, П. Пустохода, Л. І. Слюсар, М. Трацевського та ін. Ці праці в основному присвячені загальній картині укладання шлюбів у всіх тогочасних губерніях підросійської України. У своїй роботі ми зосередимо увагу на Харківській губернії і на даних, які оприлюднював Харківський губернський статистичний комітет у своєму ґрунтовному статистико-інформаційному виданні «Харківський календар», яке видавалося майже півстоліття – з 1869 по 1917 рр.

При цьому, метою нашої розвідки є не лише показати динаміку укладання шлюбів у Харківській губернії у другій половині XIX – на початку XX ст., а й звернути увагу на деякі особливості подачі відповідних матеріалів у виданні.

У ході дослідження нами були використані наступні методи: загальнонаукові аналізу та синтезу, а також історико-порівняльний та історико-генетичний.

З першого випуску «Харківського календаря на 1869 рік» у ньому друкувалися різноманітні статистичні матеріали не лише щодо населення Харківської губернії, а й щодо його діяльності, а також розвитку промисловості, освіти на цих землях тощо. Фактично, відображалися майже всі аспекти життя тогочасного суспільства, виражені у статистичних даних, які стали доступними для широкого кола читачів. Дані щодо шлюбів розміщували у розділах або таблицях під назвою «Рух населення Харківської губернії». Тут треба одразу виокремити кілька моментів. Зазначимо, що така статистика публікувалася не у кожному випуску «Календаря». Зокрема, вона відсутня у випусках на 1874, 1905–1910 і 1915–1917 рр. (через це повністю відсутні дані за 1903–1907 і 1913–1917 рр.). Статистичні відомості не друкувалися рік у рік. Зазвичай різниця складала 2 роки (наприклад, у «Харківському календарі на 1912 рік» публікувалися дані за 1910 р. тощо), але були випадки й більшого часового розриву. Серед таких випадків ми можемо назвати «Календарі» на 1877–1880 рр., де цей проміжок складав 3 роки, а з видання на 1881 р. баланс відновився, оскільки у ньому були опубліковані дані одразу за 1878 і 1879 рр. Подібна практика публікації даних за два роки в одному виданні була неодноразовою. Так само було раніше, у випуску на 1876 р., де були подані дані за 1873–1874 рр.

Якщо ми поглянемо на самі статистичні показники укладання шлюбів у Харківській губернії в означений період, то звертає на себе увагу те, що середня цифра складає близько 20 000 на рік. Причому, це стосується майже всього часового проміжку. Зростання кількості шлюбів спостерігається, починаючи з середини 1890-х рр., зважаючи на те, що кількість населення постійно зростала. Зазначимо, що площа губернії була більшою за сучасну Харківську область. Так, на момент початку появи такої статистики у «Харківському календарі», населення губернії у 1867 р. складало 1 681 486 осіб (836 472 чоловіки і 845 014 жінок). На момент останніх статистичних відомостей за 1912 р., опублікованих у «Харківському календарі», населення губернії складало 3 363 699 осіб (1 724 895 чоловіків і 1 638 804 жінок). Того ж року було укладено найбільше шлюбів за весь вивчений період – 27 950. Взагалі, останні три статистичні роки мали найбільші такі

показники: у 1910 р. одружилися 27 742 особи, у 1911 р. – 27 227. Найменша кількість шлюбів зафіксована у 1876–1877 рр. Тоді одружилися 15 127 і 13 582 особи відповідно.

По десятиріччях статистика найбільшої кількості укладених шлюбів виглядає наступним чином: друга половина 1860-х рр.: 19 738 (1869 р.), 1870-ті рр.: 22 923 (1879 р.), 1880-ті рр.: 25 171 (1888 р.), 1890-ті рр.: 25 906 (1899 р.), 1900-ті рр.: 25 765 (1902 р.), початок 1910-тих рр.: 27 950 (1912 р.). Виходячи з того, що за певні роки дані повністю відсутні, ми не можемо сказати, що у «Харківському календарі» ця динаміка показана найбільш точно. Але це більше стосується 1900-х рр.

Тим не менш, на основі тих даних, які ми маємо, можна сказати, що у виданні «Харківський календар» статистика шлюбів у Харківській губернії показана достатньо повно. Звісно, ці дані могли мати свої недоліки, оскільки матеріал для них збирали здебільшого з метричних книг, тому виключати людський фактор з підрахунків не варто, у них могли бути певні помилки. Однак на основі таких цифр ми можемо помітити, що найбільша кількість шлюбів укладалася наприкінці десятиліть, принаймні, так показують нам цифри за 1869–1899 рр. Крім того, починаючи з «Харківського календаря на 1876 р.» статистика щодо шлюбів стала наводитися по певних критеріях, зокрема, розподіл відбувався за релігійною приналежністю, тому це дає підґрунтя для подальшого аналізу цих статистичних даних за допомогою різних підходів.